

Ἀναλόγιον ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ - Θεωρητικές Σημειώσεις

Ὁ Χρόνος καὶ ὁ Ρυθμὸς στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Βυζαντινὴ Μουσικὴ

τοῦ Παναγιώτη Δ. Παπαδημητρίου

Ἄλλο μέτρηση χρόνου, καὶ ἄλλο ρυθμὸς.

Οἱ περισσότεροι τὴν σήμερον -δυστυχῶς- μετροῦν τὸν χρόνον κατὰ τὸν ρυθμὸν, τουτέστιν *Εὐρωπαϊκῶ τῶ τρόπῳ*.

* * *

Ἑρώτησις: Τὶ εἶναι χρόνος στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Βυζαντινὴ Μουσικὴ;

Ἀπάντησις:

1. Χρῦσανθος (Μέγα Θεωρητικὸ 1832), [σ. 52](#).

§114. Χρόνος εἶναι, κατὰ τοὺς φιλοσόφους, καταμέτρησις τῆς κινήσεως τοῦ κινουμένου. [...]

§115. Ἐκαστος χαρακτήρ, ὃς τις φανερόνει ἓνα φθόγγον, ἐξοδεύει ἓνα χρόνον· ἡ δὲ Ὑπορροή, ἣ τις ἐξοδεύει δύο συνεχεῖς φθόγγους, ἐξοδεύει δύο χρόνους, καὶ λαμβάνει πάλιν ἕκαστος φθόγγος αὐτῆς ἀνὰ χρόνον ἓνα.

2. Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ (σ. 51).

(γ'.) Ἐνας χαρακτήρ ἢ μία σύνθεσις ὅπου φανερόνει ἓνα φθόγγον, ἐξοδεύει ἓναν χρόνον, ἡ δὲ ὑπορροή ὅπου φανερόνει δύο συνεχεῖς φθόγγους, ἐξοδεύει δύο χρόνους.

(δ'.) Τὸ κλάσμα, ὅπου ἤθελε τεθῆ, θέλει ὅπου ὁ φθόγγος τοῦ χαρακτήρος νὰ ἐξοδεύει δύο χρόνους, ἓνα διὰ τὸν χαρακτήρα καὶ ἓνα διὰ τὸ κλάσμα. [...]

* * *

Χουρμούζιος Χαρτοφύλακας, σ. 50 (α').

Γνωρίζεται ἡ ποιότης τῆς μελωδίας διττῶς: ἀπὸ τὴν καταμέτρησιν τοῦ χρόνου, ὅπου ἐξοδεύεται εἰς τὴν μελωδίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς ἐξαγωγῆς τῶν φθόγγων.

* * *

Ἑρώτησις: Πῶς καταμετρεῖται ὁ χρόνος στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Βυζαντινὴ Μουσικὴ;

Ἀπάντησις:

1. Χρῦσανθος (Μέγα Θεωρητικὸ 1832), [σ. 52](#).

§114. [...]. *Ἐν ᾧ λοιπὸν ἀπαγγέλεται τὸ μέλος, ἃς κινῆται ἢ ὁ ποῦς [σημ. ΠΔΠ: εἴμαστε κατὰ τῆς κινήσεως τοῦ ποδός], ἢ ἡ χεὶρ τοῦ μουσικοῦ πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ κάτω, κρούουσα τὸ γόνυ· καὶ μετρομένη ἢ κίνησις τῆς χειρός, ἀποδίδει τὸν χρόνον· διότι ὁ καιρὸς ὃς τις ἐξοδεύεται ἀπὸ τὴν μίαν κρούσιν ἕως εἰς τὴν ἄλλην, λογαριάζεται ἓνας χρόνος.*

2. Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ (σ. 51).

(β'.) Καταμετρεῖται δὲ ὁ χρόνος μὲ τὸ νὰ κινῆται ἡ χεὶρ ἄνω καὶ κάτω, κρούουσα τὸ γόνυ. *Λοιπὸν ὁ καιρὸς, ὅπου ἐξοδεύεται ἀπὸ τὴν μίαν κρούσιν ἕως τὴν ἄλλην λογαριάζεται ἓνας χρόνος.*

3. Θεόδωρος Φωκαεύς, Κρητίς (Θεσσαλονίκη 1912), [σ. 29](#), σ. 30, σ. 31.

[...] Μετρεῖται ὁ χρόνος ἢ γονυκῶς ἢ χειρῶς, ὅταν ἡ χεὶρ κινῆται κάτω καὶ ἄνω μὲ εὐταξίαν *τύπτουσα τὸ γόνυ*· ὁ δαπανώμενος καιρὸς λοιπὸν τῆς πρώτης θέσεως, ἢ γονυκῶς, ὅστις γίνεται διὰ τῆς χειρός, ἕως τὴν τελείαν ἄρσιν, ὅπου ἄρχεται ἡ χεὶρ νὰ καταβαίνει πρὸς τὴν θέσιν, ἐννοεῖται *ἓνας χρόνος* καὶ, ἄρχεται νὰ μετρεῖται ὁ δεύτερος· διὰ τοῦτο τὸ ἐκτελεστικὸν αἴτιον τοῦ χρόνου εἶναι ἢ πᾶσα κρούσις, εἴτε τῆς

ἐμφώνου Μουσικῆς εἴτε τῶν ὀργάνων [...]

4. Παναγιώτης Ἀγαθοκλέους, Θεωρητικόν (Ἀθήνα 1855), [σ. 86](#).
5. Δημήτριος Ἐμμ. Νεραντζῆς, Συμβολή στὴν ἐρμηνεία τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μέλους (Ἡράκλειον Κρήτης 1997), σ. 190-194:

[...] Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας ἡ μουσικὴ μας δανείστηκε ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ τὸ γνωστὸ τρόπο πὸν μετροῦμε τὸ 2σημο, 3σημο καὶ 4σημο ρυθμό. Ὁ Ἰούλιος Ἐνιγγ στὸ "ἐγχειρίδιο φωνητικῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς" στὸ κεφάλ. "περὶ ρυθμοῦ" (σελ. 10-14) γράφει ὅτι:

«Ὁ δίμετρος ρυθμὸς ἔχει θέσιν καὶ ἄρσιν. Ἐν ἰσχυρὸν καὶ ἔν ἀσθενές πάθος. Ὁ τρίμετρος ἔχει θέσιν, ἡμίαρσιν καὶ ἄρσιν. Ἐν ἰσχυρὸν, ἔν ἀσθενές καὶ ἔν ἀσθενέστατον. Ὁ τετράμετρος ἔχει θέσιν, ἡμίαρσιν, δευτέραν ἡμίαρσιν καὶ ἄρσιν. Ἐν ἰσχυρὸν πάθος, ἔν ἀσθενές, ἔν ἡμιῖσχυρὸν καὶ ἔν ἀσθενέστατον».

*Οἱ πιὸ πάνω κανόνες ρυθμικῆς ἔκφρασης ἔχουν ἐφαρμογὴ μόνο στὴ χορευτικὴ μουσικὴ. Στὴν Ἐκκλησία πρέπει νὰ μετροῦμε μὲ διακριτικότητα **μονὸ χρόνο**.*

*Εἶναι ἀνώφελο νὰ μετροῦμε τὸ χρόνο μὲ τίς κινήσεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Μουσικῆς, γιατί ἐνῶ ὁ χρόνος εἶναι ἴδιος, χάνεται ὁ παλμὸς τοῦ μονοῦ χρόνου, πὸν δίνει στὸ μέλος ἰδιαίτερη χάρη. **Ὁ μονὸς χρόνος εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ μέλους**. Οἱ χτύποι στὸ μονὸ χρόνο εἶναι ἰσόχρονοι ἀντίθετα μὲ τίς κινήσεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Μουσικῆς, ὅπου εἶναι ἀδύνατο νὰ πετύχεις παλμὸ λόγω τῆς ἰσχυρῆς θέσης καὶ τῆς ἀσθενοῦς ἄρσης. [...]*

6. ...

7. ...

* * *

Ἀναφορές

1. **Χρυσάνθου** Ἀρχιεπ. Διρραχίου τοῦ ἐκ Μαδύτων, Θεωρητικόν Μέγα τῆς Μουσικῆς, Τεργέστη 1832 (ἀνατύπ. ἐκδ. Κουλτούρα).
2. **Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος**, Εἰσαγωγή εἰς τὸ Θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς (ἄνευ ἡμερομηνίας;), κριτικὴ ἔκδοση Ἐμμανουήλ Στ. Γιαννόπουλου, Θεσσαλονίκη, 2002.
3. **Θεοδώρου Φωκαέως**, Κρητὶς τοῦ Θεωρητικοῦ καὶ Πρακτικοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαζόντων αὐτὴν, ἐκδ. Θεσσαλονίκη 1912, ἀνατύπ. Ἀθήνα 2005, Ὅμιλος Ἑλληνικῶν Τεχνῶν.
4. **Παναγιώτου Ἀγαθοκλέους**, Θεωρητικὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, 1855, ἀνατύπ. ἐκδ. Ἐπέκταση 2002.
5. **Δημητρίου Ἐμμ. Νεραντζῆ**, Συμβολή στὴν ἐρμηνεία τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μέλους, Ἡράκλειον Κρήτης, 1997.
6. ...

* * *

Παρακαλοῦμε ἐπικοινωνήστε γιὰ τυχὸν σχόλια.

Ἀρχικό: 23/12/2002
 Τρέχουσα (πρόχειρη) ἔκδοση 0.1: 24/12/2005
 ἀποθηκευμένες (pdf) ἐκδόσεις: 0.1
panayiotis@analogion.net